

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
« МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

КУРСОВА РОБОТА (ПРОЕКТ)

З дисципліни «Фінансове право»
на тему: «Правові засади державного фінансового
контролю»

Студента Гарагулі
Сергія Олександровича
Курсу III
групи: ТУбц-8-23-Б₁Пр(4,6здс)
напряму Право
спеціалізація -
Керівник: Самойлович Артур
Андрійович, викладач
Оцінка: _____
Національна шкала _____
Кількість балів _____ ECTS _____

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

м. Київ-2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ.....	5
1.1.Поняття, сутність і значення державного фінансового контролю.....	5
1.2.Історичний розвиток та еволюція інституту фінансового контролю в Україні..	7
1.3.Види, форми та методи здійснення державного фінансового контролю.....	10
1.4.Правові принципи організації та здійснення державного фінансового контролю.....	13
РОЗДІЛ 2 СИСТЕМА ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ТА ЇХ ПОВНОВАЖЕННЯ.....	18
2.1. Роль Верховної Ради України та Рахункової палати в системі фінансового контролю.....	18
2.2. Компетенція Державної аудиторської служби України.....	20
2.3. Функції Міністерства фінансів, Державної податкової та митної служб у сфері фінансового контролю.....	21
2.4. Взаємодія органів державного фінансового контролю з іншими органами влади та громадськістю.....	22
РОЗДІЛ 3 ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ.....	24
3.1. Аналіз основних проблем у практиці здійснення фінансового контролю.....	24
3.2. Недоліки нормативно-правового забезпечення державного фінансового контролю.....	25
3.3. Шляхи вдосконалення законодавчої бази та підвищення ефективності контролю.....	26
3.4. Зарубіжний досвід організації державного фінансового контролю та можливості його адаптації в Україні.....	27
ВИСНОВКИ.....	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	31
ДОДАТКИ.....	33

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах розвитку економіки України питання забезпечення ефективного управління державними фінансами набуває особливої актуальності. Важливою складовою фінансової системи держави є дієвий фінансовий контроль, який виступає засобом забезпечення законності, фінансової дисципліни та раціонального використання бюджетних ресурсів. Саме через механізм державного фінансового контролю реалізується одна з ключових функцій державного управління — контроль за формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів [4].

Фінансовий контроль є важливою гарантією стабільності економічної системи та запобіжником фінансових правопорушень, зловживань і корупції. Він дозволяє виявляти порушення у сфері бюджетних відносин, підвищувати рівень прозорості діяльності органів влади, а також сприяє ефективному управлінню державним майном і коштами. У зв'язку з цим держава має забезпечити належну правову основу для організації та здійснення фінансового контролю, що відповідає принципам законності, гласності, об'єктивності та незалежності.

Правові засади державного фінансового контролю закріплені у низці нормативно-правових актів, зокрема в Конституції України, Бюджетному кодексі України, законах «Про Рахункову палату», «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» та інших. Проте на практиці існує низка проблем, пов'язаних із дублюванням повноважень контролюючих органів, недосконалістю законодавчої бази, недостатньою координацією між суб'єктами контролю, а також обмеженими можливостями громадського моніторингу [2].

Отже, дослідження правових засад державного фінансового контролю є надзвичайно важливим з огляду на необхідність підвищення ефективності використання бюджетних коштів, забезпечення фінансової безпеки держави та гармонізації національної системи контролю із європейськими стандартами.

Мета курсової роботи — дослідити правові засади організації та здійснення державного фінансового контролю в Україні, визначити проблеми його правового забезпечення та запропонувати шляхи їх удосконалення.

Завдання дослідження:

1. Розкрити сутність, зміст і функції державного фінансового контролю.
2. Проаналізувати нормативно-правову базу, що регулює фінансовий контроль в Україні.
3. Дослідити систему органів, які здійснюють державний фінансовий контроль, та їх компетенцію.
4. Визначити основні проблеми у сфері правового регулювання фінансового контролю.
5. Запропонувати напрями вдосконалення законодавства і підвищення ефективності контролю.

Об'єктом дослідження є система державного фінансового контролю в Україні.

Предметом дослідження — правові норми, що визначають засади організації та здійснення державного фінансового контролю.

Методи дослідження: у роботі використано загальнонаукові та спеціально-правові методи, зокрема методи аналізу, синтезу, системного підходу, порівняльно-правовий та історико-правовий методи.

Структура курсової роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

1.1. Поняття, сутність і значення державного фінансового контролю

Фінансовий контроль є невід’ємним елементом системи державного управління, спрямованим на забезпечення законності, доцільності та ефективності використання фінансових ресурсів держави. У широкому розумінні під фінансовим контролем розуміють діяльність державних органів, установ, а також недержавних суб’єктів, спрямовану на перевірку правильності формування, розподілу і використання грошових фондів.

У вузькому значенні державний фінансовий контроль — це спеціалізована діяльність уповноважених державних органів, спрямована на перевірку дотримання законодавства у сфері фінансів, оцінку ефективності управління бюджетними коштами, виявлення порушень фінансової дисципліни та запобігання їх повторенню [7].

Відповідно до Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні», його метою є забезпечення законного, цільового та ефективного використання державних і комунальних фінансових ресурсів, а також збереження державного майна.

Значення державного фінансового контролю є надзвичайно широким і багатограним, оскільки він виконує ключову роль у забезпеченні стабільності фінансової системи держави та ефективного використання публічних ресурсів.

По-перше, державний фінансовий контроль забезпечує фінансову дисципліну в органах влади та на підприємствах, які отримують бюджетні кошти. Це означає, що всі операції з державними фінансами здійснюються відповідно до чинного законодавства та нормативних актів, що регламентують бюджетний процес. Контроль дозволяє попереджувати перевитрати, недоцільне використання коштів, а також виявляти порушення, що можуть призвести до фінансових втрат.

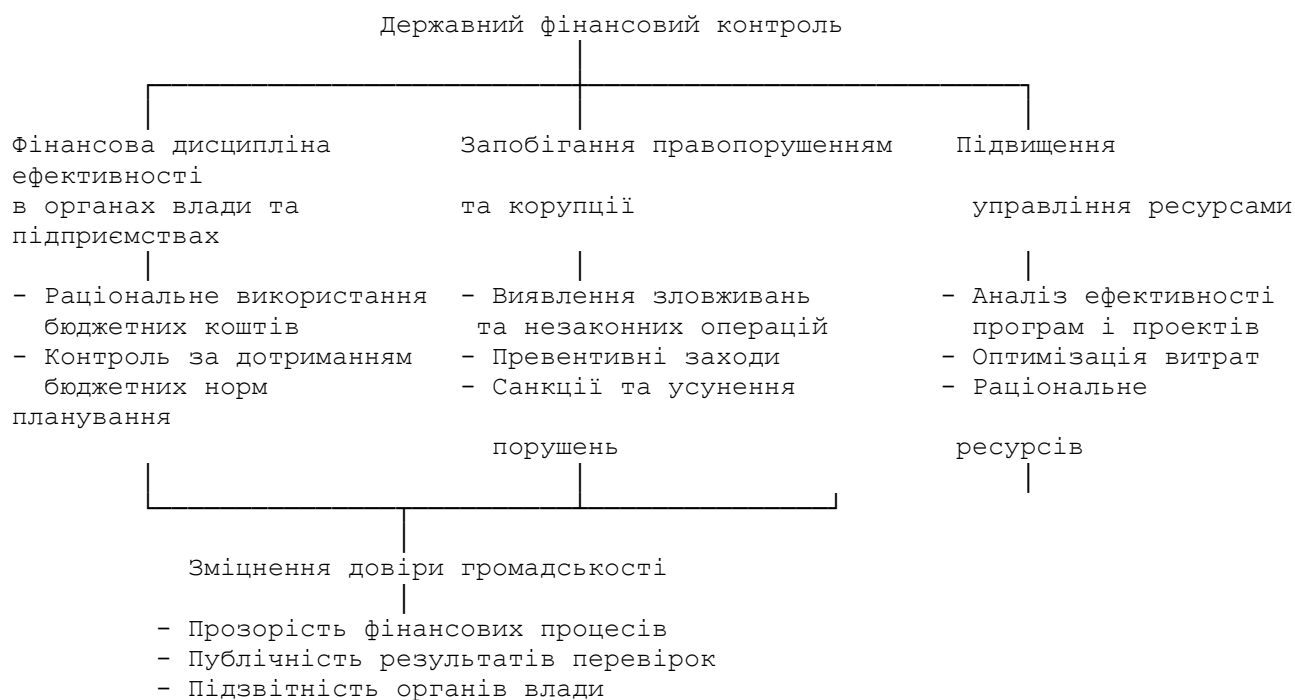
Завдяки цьому державний контроль створює умови для системного та раціонального управління державними ресурсами [11].

По-друге, контроль має важливе значення у запобіганні фінансовим правопорушенням та корупційним проявам. Регулярні перевірки, аудит і ревізії сприяють своєчасному виявленню фактів незаконного використання бюджетних коштів, зловживань владою або службовими повноваженнями. Це дозволяє не лише усувати конкретні порушення, а й формувати ефективні превентивні механізми, які зменшують ризики повторення аналогічних ситуацій у майбутньому.

По-третє, державний фінансовий контроль значною мірою сприяє підвищенню ефективності управління державними ресурсами. Завдяки систематичному аналізу використання фінансових коштів, контролюючі органи можуть оцінювати ефективність виконання державних програм, визначати недоліки в плануванні та розподілі ресурсів, а також надавати рекомендації щодо оптимізації витрат. Такий підхід дозволяє досягти більшої продуктивності використання бюджетних коштів і забезпечує економічну доцільність прийнятих рішень [4].

По-четверте, державний фінансовий контроль сприяє зміцненню довіри громадськості до органів влади. Прозорість фінансових процесів і публічність результатів перевірок дозволяють громадянам бачити, як використовуються їхні податки, та оцінювати ефективність діяльності органів влади. Це створює умови для підвищення підзвітності державних органів і формування культури фінансової відповідальності як серед посадовців, так і серед громадян.

Значення державного фінансового контролю [12]

Таким чином, державний фінансовий контроль виконує не лише функцію нагляду та перевірки, а й стає важливим інструментом ефективного управління, запобігання корупції та зміцнення соціальної довіри. Його значення виходить за межі суто фінансового аспекту і охоплює ключові сфери державного управління, забезпечуючи стабільність, законність та економічну ефективність діяльності держави.

1.2. Історичний розвиток та еволюція інституту фінансового контролю в Україні

Інститут державного фінансового контролю має глибоке історичне коріння, яке сягає часів формування державності на українських землях. Його зародження пов'язане з необхідністю систематизації державних фінансів, контролю за їх надходженням і витрачанням, а також забезпеченням економічної стабільності держави [4].

Історія розвитку державного фінансового контролю в Україні

Київська Русь (IX–XIII ст.)

- Перші форми обліку та перевірки державних коштів
- Контроль за надходженнями податків і видатками

Козацька держава (XVI–XVIII ст.)

- Генеральні підскарбії – облік доходів і видатків Війська Запорозького
- Контроль за правильністю збору податків та розподілу фінансів

XIX ст. (у складі Російської імперії)

- Контрольні палати підпорядковані Державному контролеру
- Регулярний аудит діяльності державних установ

Період незалежності України (з 1991 р.)

- Необхідність створення національної системи фінансового контролю

1996 р. – утворення Рахункової палати України

- Парламентський контроль за виконанням Державного бюджету
- Аудит ефективності використання державних коштів

2011 р. – реорганізація виконавчого контролю

- Державна контрольно-ревізійна служба → Державна фінансова інспекція → Державна аудиторська служба України
- Внутрішній фінансовий контроль та аудит державних програм

Сучасний етап

- Сформована система зовнішнього і внутрішнього контролю
- Законодавче регулювання діяльності органів
- Забезпечення прозорості, підзвітності та фінансової стабільності

У період Київської Русі вже існували перші елементи фінансового контролю. Державні установи, що займалися збором податків та управлінням державними доходами, здійснювали облік надходжень і витрат, контролювали правильність розподілу коштів, необхідних для утримання армії, будівництва, органів влади та храмів. Хоча ці форми контролю були ще епізодичними та частково традиційними, вони вже формували базові принципи обліку та підзвітності, які лягли в основу подальшого розвитку фінансового контролю.

У період Козацької держави (Військо Запорозьке) функції фінансового нагляду виконували генеральні підскарбії. Вони відповідали за облік доходів та видатків Війська Запорозького, здійснювали контроль за правильністю збору

податків та розподілом фінансових ресурсів серед адміністративних підрозділів та військових частин. Ця система відзначалася певною автономією, оскільки підскарбії підпорядковувалися не лише козацькій старшині, а й загальним нормам звичаєвого права, що регламентували фінансові операції [8].

У ХІХ столітті, під час включення українських земель до складу Російської імперії, інститут фінансового контролю набув більш формалізованого характеру. Контрольні палати, які підпорядковувалися Державному контролеру, здійснювали перевірку фінансово-господарської діяльності державних установ, контроль над правильністю обліку та витрачання бюджетних коштів. Така система заклала основу для організаційної структури фінансового контролю, що поєднувала зовнішній нагляд та регулярний аудит діяльності підзвітних органів.

Після здобуття Україною незалежності у 1991 році постала необхідність формування національної системи державного фінансового контролю, здатної забезпечити законність і ефективність управління державними фінансами. Було визнано пріоритетним створення органів контролю, які могли б здійснювати як парламентський, так і виконавчий контроль за використанням державних ресурсів [18].

Важливим етапом у становленні системи державного фінансового контролю стало утворення у 1996 році Рахункової палати України, що надало Верховній Раді можливість здійснювати парламентський контроль за виконанням Державного бюджету. Рахункова палата отримала повноваження проводити аудит ефективності використання державних коштів, оцінювати результати виконання бюджетних програм і готувати рекомендації для уряду та парламенту щодо вдосконалення бюджетного процесу.

Паралельно з розвитком парламентського контролю формувалася виконавча система фінансового нагляду. Було створено Державну контрольно-ревізійну службу, яка у 2011 році трансформувалася у Державну фінансову інспекцію, а згодом — у сучасну Державну аудиторську службу України. Цей орган забезпечує внутрішній фінансовий контроль у державних органах та підприємствах, перевіряє правильність ведення бухгалтерського обліку та цільове

використання бюджетних коштів, а також реалізує аудит ефективності державних програм [4].

Таким чином, еволюція фінансового контролю в Україні пройшла складний шлях від епізодичних перевірок у давнину до сформованої системи органів, діяльність яких чітко регламентується законодавством. Сучасна система державного фінансового контролю охоплює як парламентський аудит, так і виконавчий контроль, забезпечує прозорість використання державних коштів та спрямована на зміцнення фінансової стабільності, підзвітності органів влади та довіри громадськості.

1.3. Види, форми та методи здійснення державного фінансового контролю

Державний фінансовий контроль класифікується за різними критеріями.

За часом проведення розрізняють [14]:

- попередній контроль, який здійснюється до прийняття фінансових рішень і спрямований на запобігання порушенням;
- поточний контроль, що проводиться в процесі виконання фінансових операцій;
- наступний контроль, який передбачає перевірку правильності використання коштів після завершення фінансових операцій.

За суб'єктами здійснення фінансовий контроль поділяється на:

- державний (Рахункова палата, Держаудитслужба, податкові органи тощо);
- муніципальний (місцеві ради, їх виконавчі органи);
- внутрішньогосподарський (контроль у межах підприємства або установи).

Державний фінансовий контроль здійснюється через різноманітні форми та методи, що дозволяє комплексно оцінювати стан фінансової дисципліни та ефективність використання державних ресурсів.

Щодо форм контролю, то вони визначаються конкретними організаційними та процедурними підходами до перевірки фінансово-господарської діяльності. Найбільш поширеними є [20]:

- ревізія — детальна перевірка фінансових операцій та бухгалтерського обліку, спрямована на виявлення порушень законодавства та недоліків у веденні документації;
- перевірка — систематичний контроль окремих аспектів діяльності підприємств або органів влади, який може бути плановим або позаплановим;
- аудит — незалежна оцінка фінансової звітності та ефективності використання бюджетних коштів, що передбачає підготовку об'єктивного висновку;
- моніторинг — постійне спостереження та аналіз фінансових процесів, що дозволяє своєчасно виявляти ризики і відхилення від встановлених норм;
- інспектування — перевірка окремих підрозділів чи напрямів діяльності з метою контролю дотримання нормативно-правових вимог;
- аналіз фінансової звітності — вивчення бухгалтерських документів, звітів та інших фінансових даних для оцінки стану фінансів та виявлення можливих ризиків.

Таблиця 1.1

Форми та методи державного фінансового контролю

Форми контролю	Характеристика / призначення	Методи контролю
Ревізія	Детальна перевірка фінансових операцій та бухгалтерського обліку для виявлення порушень та недоліків	Документальна перевірка, інвентаризація, економічний аналіз
Перевірка	Систематичний контроль окремих аспектів діяльності підприємств або органів влади	Порівняння, спостереження, опитування посадових осіб
Аудит	Незалежна оцінка фінансової звітності та ефективності використання бюджетних коштів	Експертиза, аналіз фінансових звітів, порівняння з нормативними показниками
Моніторинг	Постійне спостереження та аналіз фінансових процесів для своєчасного виявлення ризиків	Спостереження, аналіз показників, економічний аналіз

Форми контролю	Характеристика / призначення	Методи контролю
Інспектування	Перевірка окремих підрозділів чи напрямів діяльності на відповідність законодавству	Документальна перевірка, спостереження, опитування
Аналіз фінансової звітності	Вивчення бухгалтерських документів та звітів для оцінки стану фінансів	Економічний аналіз, порівняння, експертиза

Щодо методів контролю, вони визначають конкретні прийоми та способи збору, обробки та оцінки інформації. До них відносяться [3]:

- документальна перевірка — вивчення первинних і підсумкових документів, контрактів, бухгалтерських реєстрів;
- інвентаризація — фізична перевірка наявності майна, запасів, цінностей та порівняння їх із обліковими даними;
- економічний аналіз — оцінка ефективності використання ресурсів, співвідношення доходів і видатків, рентабельності та продуктивності;
- порівняння — зіставлення даних за різні періоди, між різними підрозділами або з нормативними показниками;
- спостереження — безпосереднє відстеження виконання фінансових операцій та процедур;
- експертиза — залучення фахівців для оцінки складних фінансових або економічних процесів;
- опитування посадових осіб — отримання інформації безпосередньо від відповідальних осіб, що дозволяє уточнити факти та з'ясувати причини виникнення порушень.

Комплексне застосування різних форм і методів фінансового контролю дозволяє не лише виявляти порушення фінансової дисципліни, але й оцінювати ефективність управління ресурсами, прогнозувати можливі ризики та розробляти конкретні рекомендації щодо усунення недоліків. Таке поєднання процедур і прийомів забезпечує об'єктивність, системність та всебічність контролю, підвищує прозорість діяльності органів влади та сприяє зміцненню довіри громадськості до державних інститутів [15].

1.4. Правові принципи організації та здійснення державного фінансового контролю

Державний фінансовий контроль є невід'ємною складовою системи управління державними фінансами, а його ефективність значною мірою визначається дотриманням певних принципів, які визначають зміст контролю, організаційні засади його здійснення та методи реалізації. Ці принципи забезпечують законність, об'єктивність та результативність контрольних заходів, а також підвищують довіру суспільства до органів контролю.

Законність є основоположним принципом державного фінансового контролю. Вона передбачає, що всі контрольні дії здійснюються виключно на підставі та в межах повноважень, визначених законодавством, і у спосіб, передбачений правовими актами. Це означає, що органи контролю не можуть виходити за межі своїх функціональних повноважень, а будь-які рішення або висновки, які вони ухвалюють, мають бути обґрунтованими та відповідати законам України. Законність гарантує легітимність дій контролюючих органів і забезпечує правову захищеність суб'єктів перевірки [9].

Об'єктивність і неупередженість визначають необхідність проведення контрольних заходів без впливу зовнішніх факторів або інтересів зацікавлених сторін. Контролери зобов'язані забезпечувати достовірність висновків та оцінок, що ґрунтуються на фактах і документальних даних, а не на суб'єктивних оцінках чи політичному тиску. Дотримання цього принципу сприяє формуванню справедливого та прозорого контролю, який неупереджено оцінює використання державних фінансів.

Гласність і прозорість означають, що результати контрольних заходів мають бути доведені до відома громадськості в порядку, встановленому законодавством. Прозорість діяльності контролюючих органів підвищує довіру громадян до державних інститутів, сприяє підзвітності органів влади та запобігає приховуванню порушень. Крім того, публічне оприлюднення результатів

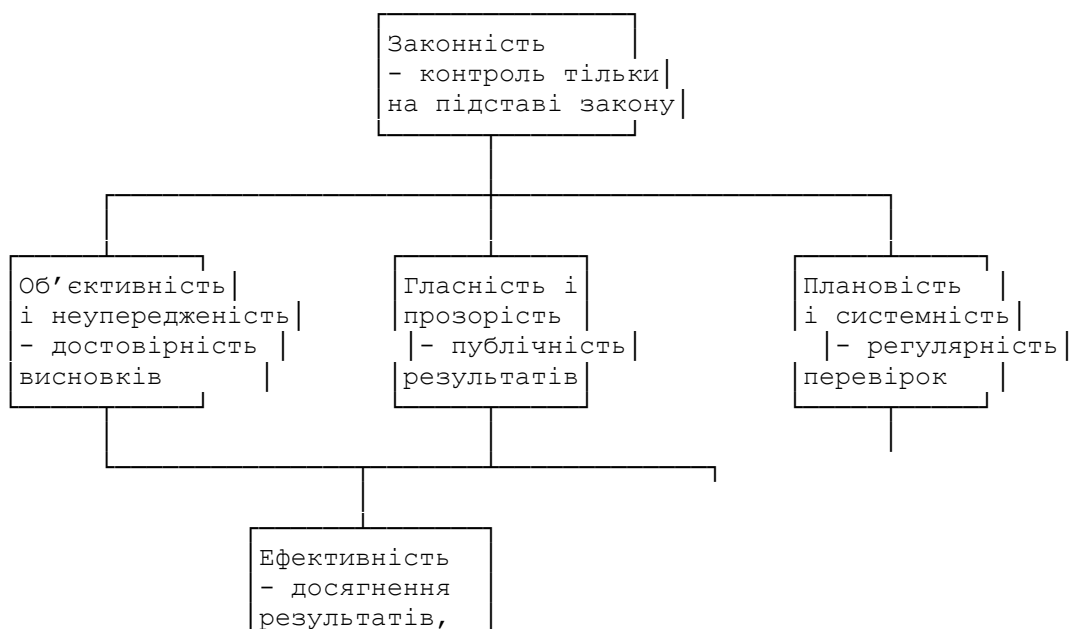
перевірок стимулює органи державної влади та підприємства до дотримання фінансової дисципліни [4].

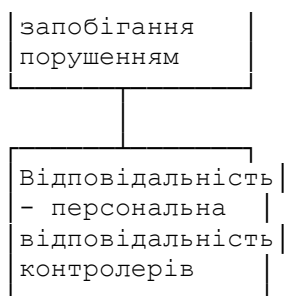
Плановість і системність визначають необхідність організованого проведення контрольних заходів за попередньо затвердженими планами. Такий підхід забезпечує послідовність, повноту та регулярність перевірок, дозволяє уникати дублювання контрольних дій і сприяє більш ефективному використанню ресурсів органів контролю. Системність також передбачає комплексне охоплення всіх сфер фінансової діяльності, що підлягають контролю.

Ефективність як принцип контролю передбачає спрямованість усіх заходів на досягнення конкретних результатів: виявлення порушень, запобігання незаконному використанню бюджетних коштів, усунення недоліків у фінансовому обліку та підвищення ефективності управління ресурсами. Контроль не має носити формальний характер, а повинен реально впливати на стан фінансової дисципліни та покращення фінансового менеджменту [1].

Відповідальність посадових осіб є важливим принципом, який передбачає персональну відповідальність контролерів за неналежне здійснення контрольних заходів або приховування виявлених порушень. Дотримання цього принципу стимулює високий рівень професіоналізму та сумлінності, забезпечує належне виконання обов'язків і сприяє підвищенню якості контрольної діяльності.

Принципи державного фінансового контролю [16]

Таким чином, дотримання зазначених принципів забезпечує законність, легітимність та об'єктивність контрольних заходів, підвищує рівень довіри громадськості до органів державного фінансового контролю, сприяє зміцненню фінансової дисципліни та ефективному використанню державних ресурсів. Принципи контролю формують основу для побудови системи, яка здатна забезпечувати не лише нагляд за законністю фінансових операцій, а й запобігати порушенням та підтримувати стабільність державних фінансів.

У першому розділі було з'ясовано теоретико-правові засади державного фінансового контролю як ключового елементу системи управління державними фінансами. Дослідження показало, що фінансовий контроль є важливим інструментом забезпечення законності, ефективності та раціональності використання бюджетних ресурсів.

Поняття державного фінансового контролю охоплює комплекс дій, спрямованих на перевірку дотримання фінансової дисципліни, оцінку правильності формування, розподілу й використання коштів державного та місцевих бюджетів. Його сутність полягає у забезпеченні прозорості фінансових процесів і запобіганні нецільовому використанню ресурсів [15].

Проаналізувавши історичний розвиток цього інституту, можна зробити висновок, що фінансовий контроль в Україні пройшов етап становлення від елементарних форм обліку державних витрат у добу Київської Русі до створення сучасної системи спеціалізованих органів контролю. Важливими віхами стали утворення Рахункової палати України та Державної аудиторської служби, які забезпечують парламентський і виконавчий контроль за використанням державних фінансів.

У ході дослідження було визначено основні види, форми та методи здійснення фінансового контролю, серед яких важливе значення мають попередній, поточний і наступний контроль. Саме їх поєднання забезпечує цілісність і безперервність контролю за всіма етапами фінансової діяльності.

Також встановлено, що правові принципи — законність, об'єктивність, гласність, ефективність, системність — є фундаментом побудови всієї системи фінансового контролю. Їх дотримання гарантує достовірність результатів перевірок, неупередженість висновків і реальне підвищення ефективності державного управління фінансами [4].

Отже, державний фінансовий контроль виконує важливу роль у забезпеченні стабільності фінансової системи держави, запобігає правопорушенням у сфері використання бюджетних коштів та сприяє підвищенню довіри громадян до органів влади. Водночас його подальший розвиток потребує удосконалення організаційно-правових механізмів та зміцнення інституційної спроможності контролюючих органів.

РОЗДІЛ 2

СИСТЕМА ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ТА ЇХ ПОВНОВАЖЕННЯ

2.1. Роль Верховної Ради України та Рахункової палати у системі фінансового контролю

Згідно з Конституцією України, Верховна Рада є єдиним органом законодавчої влади та здійснює парламентський контроль, зокрема у сфері формування та використання державних фінансів. Одним із ключових інструментів цього контролю є діяльність Рахункової палати України, яка діє від імені Верховної Ради.

Відповідно до Закону України «Про Рахункову палату», цей орган здійснює зовнішній державний аудит (контроль) за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням [1].

Рахункова палата України є ключовим органом парламентського контролю за фінансовою діяльністю держави, її функції визначаються Конституцією України, Законом України «Про Рахункову палату» та іншими нормативно-правовими актами. Основна мета діяльності палати полягає у забезпеченні прозорого, ефективного та законного використання державних фінансів, а також у підвищенні підзвітності органів виконавчої влади перед парламентом і суспільством.

Однією з основних функцій Рахункової палати є перевірка ефективності, законності й цільового використання бюджетних коштів. Це передбачає детальний аудит фінансових операцій органів виконавчої влади, державних підприємств, установ і організацій, які отримують або розпоряджаються коштами державного бюджету. Перевірки проводяться як за планом, так і позапланово, і спрямовані на виявлення порушень бюджетного законодавства, нераціонального використання фінансових ресурсів, а також на оцінку доцільності витрат [3].

Другою важливою функцією є аналіз звітності про виконання Державного бюджету. Рахункова палата вивчає фінансові звіти, бюджетні показники та

звітність про доходи і видатки держави, порівнює їх із плановими значеннями та оцінює, наскільки фактичне виконання бюджету відповідає прийнятим рішенням Верховної Ради та затвердженому кошторису. Це дозволяє своєчасно виявляти відхилення, оцінювати ефективність виконання бюджетних програм і робити обґрунтовані висновки щодо фінансової дисципліни.

Ще однією ключовою функцією Рахункової палати є контроль за управлінням державним боргом. Палата оцінює ефективність залучення та використання позикових коштів, аналізує умови державних позик, зобов'язання за кредитами та їхнє вплив на фінансову стабільність держави. Такий контроль дозволяє попереджати надмірне зростання державного боргу та забезпечувати його раціональне використання для потреб держави [17].

Важливим завданням органу є оцінка впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток держави. Рахункова палата аналізує, яким чином бюджетні витрати та податкові рішення впливають на розвиток економіки, забезпечення соціальних програм, охорону здоров'я, освіту та інші важливі сфери. Така оцінка дозволяє визначати ефективність державного регулювання та рекомендувати зміни до бюджетної політики з метою підвищення її результативності.

Крім того, Рахункова палата готує аналітичні та звітні матеріали для Верховної Ради України, що включають результати перевірок, висновки про стан фінансової дисципліни, оцінку ефективності виконання бюджету та пропозиції щодо вдосконалення бюджетного процесу. Ці матеріали слугують основою для законодавчих рішень парламенту, спрямованих на підвищення ефективності управління державними фінансами та забезпечення прозорості використання бюджетних коштів [10].

Таким чином, діяльність Рахункової палати України охоплює комплекс заходів, спрямованих на забезпечення законності, ефективності та прозорості використання державних фінансів, підвищує рівень фінансової дисципліни та зміцнює підзвітність органів виконавчої влади перед парламентом та суспільством.

Таким чином, Рахункова палата забезпечує незалежний зовнішній контроль за фінансовою діяльністю уряду та є важливим елементом системи стримувань і противаг у сфері державних фінансів. Її діяльність спрямована на підвищення прозорості бюджетного процесу, запобігання фінансовим порушенням і вдосконалення державної фінансової політики.

2.2. Компетенція Державної аудиторської служби України (Держаудитслужби)

Державна аудиторська служба України (Держаудитслужба) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністерство фінансів. Її правовий статус визначається Положенням, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2016 року №43.

Основним завданням Держаудитслужби є здійснення державного фінансового контролю за використанням бюджетних коштів, державного і комунального майна, дотриманням фінансової дисципліни в органах влади, підприємствах і організаціях.

До повноважень служби належать [4]:

- проведення державних фінансових аудитів, ревізій, інспектувань та перевірок закупівель;
- виявлення фактів нецільового або неефективного використання коштів;
- надання обов'язкових до виконання вимог щодо усунення порушень;
- притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності;
- участь у формуванні державної політики у сфері фінансового контролю.

Держаудитслужба виступає головним органом внутрішнього державного контролю, забезпечуючи безпосередній нагляд за фінансовими потоками на всіх рівнях державного управління. Її діяльність має як превентивний, так і каральний характер, спрямований на запобігання зловживанням і підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів [16].

2.3. Функції Міністерства фінансів, Державної податкової та митної служб у сфері фінансового контролю

Міністерство фінансів України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який формує та реалізує державну фінансову політику. У межах контрольних функцій воно координує діяльність підвідомчих структур — Державної податкової служби України (ДПС) та Державної митної служби України (ДМС).

Міністерство фінансів України здійснює [11]:

- контроль за дотриманням бюджетного законодавства;
- моніторинг виконання державного та місцевих бюджетів;
- аналіз ефективності використання бюджетних коштів;
- методологічне забезпечення діяльності органів фінансового контролю.

Державна податкова служба України реалізує контроль за правильністю обчислення, повнотою та своєчасністю сплати податків і зборів до бюджету, запобігає податковим правопорушенням і проводить перевірки суб'єктів господарювання.

Державна митна служба України здійснює контроль за дотриманням митного законодавства, правильністю нарахування та сплати митних платежів, протидіє контрабанді й ухиленню від митних зборів [7].

Таким чином, Міністерство фінансів та його підпорядковані служби формують єдину систему податково-митного контролю, спрямовану на забезпечення стабільних надходжень до бюджету, фінансову безпеку та законність у сфері фіскальної діяльності держави.

2.4. Взаємодія органів державного фінансового контролю з іншими органами влади та громадськістю

Ефективність державного фінансового контролю значною мірою залежить від налагодженої взаємодії між усіма суб'єктами контролю. Згідно із законодавством, органи фінансового контролю тісно співпрацюють з правоохоронними структурами, органами прокуратури, Антимонопольним комітетом, Державною службою статистики, Національним агентством з питань запобігання корупції тощо [19].

Спільна діяльність спрямована на:

- обмін інформацією про виявлені порушення;
- проведення спільних перевірок і аудитів;
- передачу матеріалів ревізій до правоохоронних органів для притягнення винних осіб до відповідальності;
- розробку спільних заходів із запобігання фінансовим зловживанням.

Окремого значення набуває взаємодія органів контролю з громадськістю. Відкритість звітів Рахункової палати, публікація результатів перевірок Держаудитслужби, а також можливість подання громадянами звернень і скарг сприяють зміцненню прозорості й довіри до системи фінансового контролю.

У сучасних умовах важливим напрямом розвитку є цифровізація контролю — створення електронних реєстрів, інтегрованих інформаційних баз та онлайн-моніторингів, які дозволяють посилити аналітичну складову контролю і зробити його більш оперативним [13].

Отже, система органів державного фінансового контролю України є багаторівневою та охоплює органи законодавчої і виконавчої влади, кожен з яких має власну компетенцію та сферу відповідальності. Центральне місце у зовнішньому контролі належить Рахунковій палаті, тоді як Держаудитслужба виконує функції внутрішнього державного контролю. Важливу роль відіграють Міністерство фінансів, податкові та митні органи, які забезпечують фіскальну дисципліну та стабільність бюджетної системи.

Разом із тим, ефективність їх діяльності значною мірою залежить від належної координації, обміну інформацією та взаємодії з іншими структурами — як державними, так і громадськими. Це дозволяє підвищити рівень фінансової

прозорості, запобігти зловживанням і забезпечити раціональне використання публічних коштів [2].

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

3.1. Аналіз основних проблем у практиці здійснення фінансового контролю

Незважаючи на сформовану систему органів державного фінансового контролю, сучасна практика засвідчує низку серйозних проблем, що знижують ефективність контрольної діяльності.

Однією з головних проблем є фрагментарність нормативно-правової бази. Законодавство, що регулює сферу фінансового контролю, міститься у великій кількості актів — законах, постановах, інструкціях, які не завжди узгоджені між собою, що призводить до колізій і дублювання повноважень різних органів.

Іншою проблемою є обмеженість інституційної спроможності контролюючих органів. Через недостатнє фінансування, брак кваліфікованих кадрів і технічних ресурсів перевірки не завжди проводяться з належною глибиною та періодичністю [4].

Також спостерігається низький рівень координації між органами, що здійснюють контроль, зокрема між Рахунковою палатою, Держаудитслужбою, податковими та митними структурами. Відсутність єдиної бази даних та ефективного обміну інформацією знижує результативність контрольних заходів.

Серед практичних проблем — формальний підхід до перевірок, коли акцент робиться на виявленні порушень, а не на їх запобіганні, а також недостатня відкритість результатів контролю для громадськості.

Таким чином, існує потреба у системному реформуванні фінансового контролю, що передбачає як удосконалення законодавства, так і підвищення інституційної спроможності контролюючих органів.

3.2. Недоліки нормативно-правового забезпечення державного фінансового контролю

Сучасне нормативно-правове забезпечення державного фінансового контролю залишається недостатньо узгодженим і системним. Хоча ключові положення містяться в Конституції України, Бюджетному кодексі, Законі України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» та Законі «Про Рахункову палату», відсутня єдина концепція розвитку фінансового контролю як правового інституту.

Одним із суттєвих недоліків є розмитість компетенцій між різними органами. Часто повноваження Держаудитслужби, Рахункової палати, податкових і митних органів перетинаються, що створює дублювання функцій і знижує ефективність контролю [11].

Також проблемним є відставання законодавства від сучасних викликів, зокрема цифровізації бюджетного процесу, електронного документообігу, автоматизації фінансового моніторингу.

Недостатньо врегульовано взаємодію між державним і громадським фінансовим контролем. Законодавство не передбачає чітких механізмів участі громадськості у контролі за витрачанням бюджетних коштів.

Окрім того, чинні нормативні акти часто мають декларативний характер, не містять дієвих санкцій за порушення фінансової дисципліни, що послаблює превентивну функцію контролю [6].

Для усунення цих недоліків необхідно оновити та уніфікувати законодавство, запровадити єдину систему регулювання державного фінансового контролю з урахуванням європейських стандартів і кращих міжнародних практик.

3.3. Шляхи вдосконалення законодавчої бази та підвищення ефективності контролю

Підвищення ефективності державного фінансового контролю потребує комплексного підходу, який охоплює як правові, так і організаційні зміни.

По-перше, доцільно прийняти єдиний кодифікований акт — наприклад, Фінансово-контрольний кодекс України, який би систематизував норми, визначив принципи, суб'єктів і процедури контролю.

По-друге, необхідно чітко розмежувати компетенції між Рахунковою палатою, Держаудитслужбою та іншими органами контролю, запровадивши механізм координації їх діяльності через єдиний інформаційно-аналітичний центр [18].

По-третє, варто розширити інструменти електронного контролю, зокрема створити національну платформу відкритих фінансових даних, що забезпечить громадський моніторинг виконання бюджету в реальному часі.

По-четверте, необхідно посилити юридичну відповідальність за порушення фінансової дисципліни, зокрема запровадити більш чіткі санкції для посадових осіб за нецільове чи неефективне використання коштів.

По-п'яте, слід розвивати внутрішній аудит у державному секторі, забезпечуючи його незалежність та професійну підготовку кадрів.

Реалізація цих заходів сприятиме створенню сучасної, прозорої та ефективної системи фінансового контролю, яка відповідатиме вимогам належного урядування і фінансової стабільності.

3.4. Зарубіжний досвід організації державного фінансового контролю та можливості його адаптації в Україні

Вивчення міжнародної практики свідчить, що більшість розвинених країн приділяють значну увагу незалежності й прозорості фінансового контролю.

У країнах Європейського Союзу діють вищі органи аудиту (supreme audit institutions), які є незалежними від виконавчої влади та підзвітні парламенту. Наприклад, у Німеччині функціонує Федеральна рахункова палата, у Франції — Рахункова палата Франції, у Великій Британії — Національне аудиторське

управління. Ці органи мають право проводити фінансовий і ефективнісний аудит, а їх звіти є відкритими для суспільства [4].

У Польщі, Чехії та Литві фінансовий контроль поєднує зовнішній і внутрішній рівні: парламентський аудит, незалежний державний контроль і внутрішній аудит у кожному органі виконавчої влади.

Для України корисним є впровадження моделі інтегрованого контролю, яка поєднує зовнішній аудит Рахункової палати з незалежними внутрішніми аудитами у міністерствах і місцевих органах влади. Також доцільно перейняти європейську практику публічності контрольних звітів, що сприяє підзвітності органів влади перед суспільством [17].

Крім того, важливим напрямом є розвиток електронного аудиту, який широко застосовується в Естонії, Фінляндії, Данії, де контроль здійснюється на основі автоматизованих інформаційних систем.

Отже, адаптація європейського досвіду до українських умов сприятиме посиленню незалежності контролю, запровадженню ризик-орієнтованого підходу, підвищенню ефективності державного управління та прозорості використання публічних коштів.

Проведене дослідження показало, що система державного фінансового контролю в Україні потребує суттєвого вдосконалення як на нормативному, так і на організаційному рівнях. Основними проблемами залишаються неузгодженість законодавства, дублювання повноважень органів, недостатня координація та низький рівень прозорості.

Для підвищення ефективності фінансового контролю необхідно [12]:

- створити єдину правову базу та кодифікувати фінансово-контрольне законодавство;
- посилити незалежність і професіоналізм контролюючих органів;
- розвивати цифрові інструменти моніторингу бюджетних процесів;
- запровадити механізми громадського контролю та відкритого доступу до результатів перевірок.

Впровадження зазначених заходів дозволить забезпечити законність, прозорість та ефективність управління державними фінансами, що є передумовою фінансової стабільності та сталого розвитку України.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження теми «Державний фінансовий контроль в Україні: правові засади та напрями вдосконалення» було з'ясовано, що фінансовий контроль є важливою складовою державного управління, спрямованою на забезпечення законності, ефективності та прозорості використання державних фінансових ресурсів. Він виступає ключовим інструментом забезпечення фінансової дисципліни, підзвітності органів влади та дотримання принципів належного урядування [4].

У першому розділі роботи розглянуто теоретико-правові засади державного фінансового контролю, визначено його сутність, функції, принципи та значення в системі державного управління. Встановлено, що фінансовий контроль виконує як превентивну, так і аналітичну функції, сприяє підвищенню ефективності використання бюджетних коштів та запобігає фінансовим порушенням.

Другий розділ присвячено аналізу сучасного стану системи фінансового контролю в Україні. Виявлено, що структура органів фінансового контролю є досить розгалуженою, проте її діяльність ускладнюється низкою чинників: недостатньою узгодженістю нормативно-правової бази, дублюванням функцій між різними органами, браком ресурсів та низьким рівнем координації. Також відзначено, що на практиці контрольні заходи часто мають формальний характер і не забезпечують належного запобігання порушенням.

У третьому розділі розглянуто основні проблеми правового регулювання державного фінансового контролю та запропоновано напрями його вдосконалення. Обґрунтовано необхідність прийняття єдиного кодифікованого акту, що систематизував би правові норми у цій сфері, а також створення національної електронної системи моніторингу бюджетних процесів. Вивчення зарубіжного досвіду показало доцільність впровадження моделі незалежного аудиту, посилення парламентського контролю та забезпечення відкритості контрольних звітів.

У результаті проведеного дослідження можна зробити такі узагальнені висновки:

- ефективна система державного фінансового контролю є невід’ємною умовою стабільного функціонування економіки та запорукою фінансової безпеки держави;
- чинне законодавство потребує суттєвого оновлення та уніфікації з урахуванням європейських стандартів управління публічними фінансами;
- важливим напрямом розвитку є цифровізація контролю, запровадження електронного аудиту й прозорих механізмів громадського моніторингу;
- необхідно забезпечити реальну незалежність органів контролю, підвищити професійний рівень працівників і зміцнити аналітичну складову перевірок.

Отже, державний фінансовий контроль в Україні має значний потенціал для розвитку за умови системного реформування, інтеграції європейських підходів та посилення підзвітності влади перед суспільством. Вдосконалення його правових і організаційних механізмів стане важливим кроком на шляху до зміцнення фінансової стабільності, прозорості державного управління та підвищення довіри громадян до інститутів влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50–51. – Ст. 572.
2. Губенко Н. М. Державний фінансовий контроль: сутність, функції, завдання // Економіка та держава. – 2021. – № 3. – С. 45–49.
3. Державний фінансовий контроль в Україні: проблеми та перспективи розвитку : монографія / за ред. В. Д. Базилевича. – Київ : КНЕУ, 2020. – 312 с.
4. Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від 26 січня 1993 р. № 2939-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 13. – Ст. 110.
5. Закон України «Про Рахункову палату» від 2 липня 2015 р. № 576-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 36. – Ст. 360.
6. Закон України «Про Державну аудиторську службу України» від 3 лютого 2016 р. № 43 // Офіційний вісник України. – 2016. – № 12. – Ст. 489.
7. Ільїна О. В. Система державного фінансового контролю: сучасний стан і напрями реформування // Фінанси України. – 2022. – № 4. – С. 22–35.
8. Колосовська І. В. Організаційно-правові аспекти діяльності Рахункової палати України // Право України. – 2021. – № 7. – С. 102–111.
9. Кравченко В. І. Фінансове право України : підручник. – Київ : Алерта, 2020. – 584 с.
10. Кужелєв М. О. Правові засади державного фінансового контролю в Україні // Юридичний науковий електронний журнал. – 2021. – № 5. – С. 56–60.
11. Лисенко Ю. Г. Фінансовий контроль у системі державного управління: проблеми ефективності // Держава та регіони. Серія: Право. – 2020. – № 4. – С. 70–75.
12. Пархоменко В. І. Державний фінансовий контроль у контексті реформування публічного управління // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2021. – Вип. 67. – С. 112–117.

13. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України» від 3 лютого 2016 р. № 43.
14. Романенко О. В. Фінанси : підручник. – Київ : Центр учбової літератури, 2020. – 768 с.
15. Селіванова Н. І. Організація фінансового контролю в Україні: проблеми правового забезпечення // Економічний простір. – 2022. – № 179. – С. 89–94.
16. Стащак О. М. Європейські стандарти державного аудиту: досвід для України // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2023. – № 12. – С. 54–60.
17. Фінансове право : підручник / за ред. О. П. Орлюк. – Київ : Юрінком Інтер, 2021. – 640 с.
18. Швець В. Г. Актуальні проблеми правового регулювання державного фінансового контролю // Підприємництво, господарство і право. – 2020. – № 9. – С. 38–42.
19. Шмигельська Л. М. Державний фінансовий контроль: теоретико-правовий аналіз // Вісник Хмельницького національного університету. – 2022. – № 3. – С. 55–61.
20. Юрченко О. М. Державний аудит як форма фінансового контролю: правові аспекти // Фінансове право. – 2023. – № 1. – С. 25–31.

ДОДАТКИ

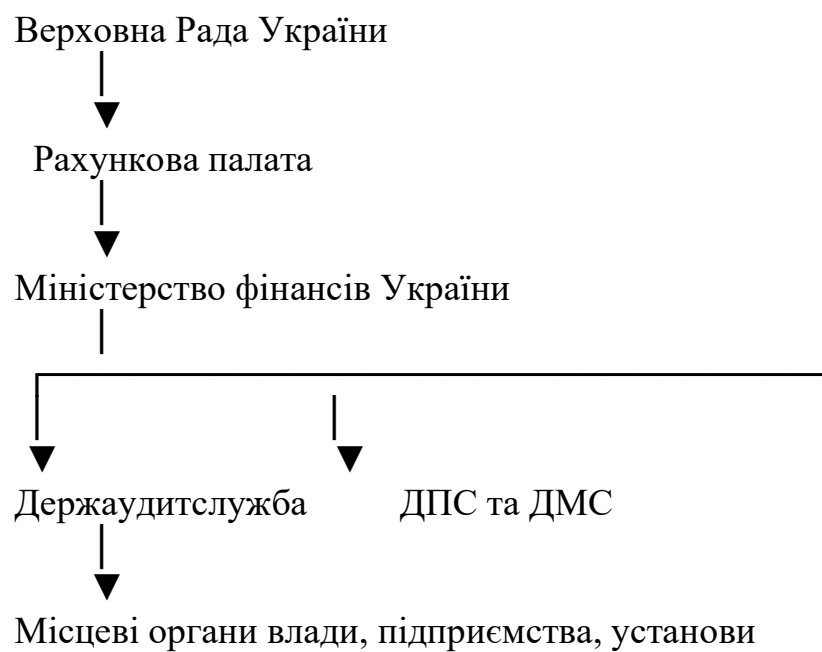
Система органів державного фінансового контролю в Україні

Рівень контролю	Орган	Основні функції	Нормативно-правова основа
Зовнішній контроль	Рахункова палата України	Контроль за надходженнями до Державного бюджету, ефективністю використання бюджетних коштів, аудит державних програм	Конституція України, Закон «Про Рахункову палату»
Внутрішній контроль	Державна аудиторська служба України	Проведення ревізій, аудитів, інспектувань, контроль за цільовим використанням коштів	Закон «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні», Положення про ДАСУ
Фіскальний контроль	Державна податкова служба України	Контроль за повнотою та своєчасністю сплати податків, запобігання податковим правопорушенням	Податковий кодекс України
Митний контроль	Державна митна служба України	Контроль за дотриманням митного законодавства, правильністю сплати митних платежів	Митний кодекс України
Бюджетний контроль	Міністерство фінансів України	Загальний контроль за виконанням державного бюджету, аналіз фінансових звітів	Бюджетний кодекс України
Парламентський контроль	Верховна Рада України	Законодавче забезпечення фінансової політики, контроль через звіти Рахункової палати	Конституція України, Регламент ВРУ

Основні принципи державного фінансового контролю

№	Принцип	Зміст
1	Законність	Усі контрольні дії здійснюються відповідно до норм чинного законодавства.
2	Об'єктивність	Результати контролю повинні ґрунтуватися на достовірних даних та фактах.
3	Незалежність	Контролюючі органи мають діяти без політичного чи адміністративного тиску.
4	Системність	Контроль охоплює всі стадії бюджетного процесу – від планування до звітності.
5	Гласність і прозорість	Результати контролю оприлюднюються для суспільства.
6	Ефективність	Контроль має забезпечувати реальне усунення порушень і запобігання їх повторенню.

Схема взаємодії органів державного фінансового контролю

Зразок акту ревізії Державної аудиторської служби України

АКТ РЕВІЗІЇ

№ 24/07 від 15.06.2024 р.

Складено за результатами проведення ревізії фінансово-господарської діяльності комунального підприємства «Благоустрій» за період 2022–2023 років.

Мета перевірки: оцінка ефективності використання бюджетних коштів.

Виявлено:

- нецільове використання коштів місцевого бюджету на суму 243,5 тис. грн;
- порушення порядку ведення бухгалтерського обліку;
- недоліки у веденні фінансової звітності.

Пропозиції:

1. Усунути виявлені порушення у місячний строк.
2. Забезпечити повернення неправомірно використаних коштів до бюджету.
3. Провести службове розслідування щодо винних осіб.

Основні проблеми функціонування системи
державного фінансового контролю

Проблема	Причина	Можливий шлях вирішення
Недостатня координація між органами контролю	Відсутність єдиного інформаційного центру	Створення інтегрованої системи обміну даними
Формальний характер перевірок	Низька кваліфікація кадрів, бюрократичний підхід	Проведення навчань, цифровізація аудиту
Дублювання функцій	Перетин компетенцій Рахункової палати та ДАСУ	Розмежування повноважень на рівні законодавства
Відсутність єдиної стратегії розвитку контролю	Недостатня законодавча визначеність	Прийняття Концепції розвитку державного фінансового контролю до 2030 року
Обмежена публічність результатів	Недостатній рівень відкритості звітів	Розширення доступу громадськості до інформації про перевірки